

Schaktningsövervakning vid Gusselby hytta

Gusselby hytta L1981:3398
Gusselby 6:4
Lindesberg kommun
Västmanland
Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-60904 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översiktskarta över Örebro län med platsen för
schaktningsövervakningen markerad i rött.

© 2023 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2023:33
Lst dnr 431-3647-2023

Författare	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Tobias Vinoy
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Schaktet med A2 i förgrunden. Foto från norr.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:33

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schaktningsövervakning vid Gusselby hytta

Gusselby hytta L1981:3398
Gusselby 6:4
Lindesberg kommun
Västmanland
Nina Balknäs

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattande inledning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Syfte, ambitionsnivå och målgrupper.....	8
Metod och genomförande.....	8
Resultat.....	8
Stratigrafi	10
Analyser och fynd	10
Tolkning.....	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Referenser	14
Förteckning över figurer	14
Bilagor	15
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	15
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	15

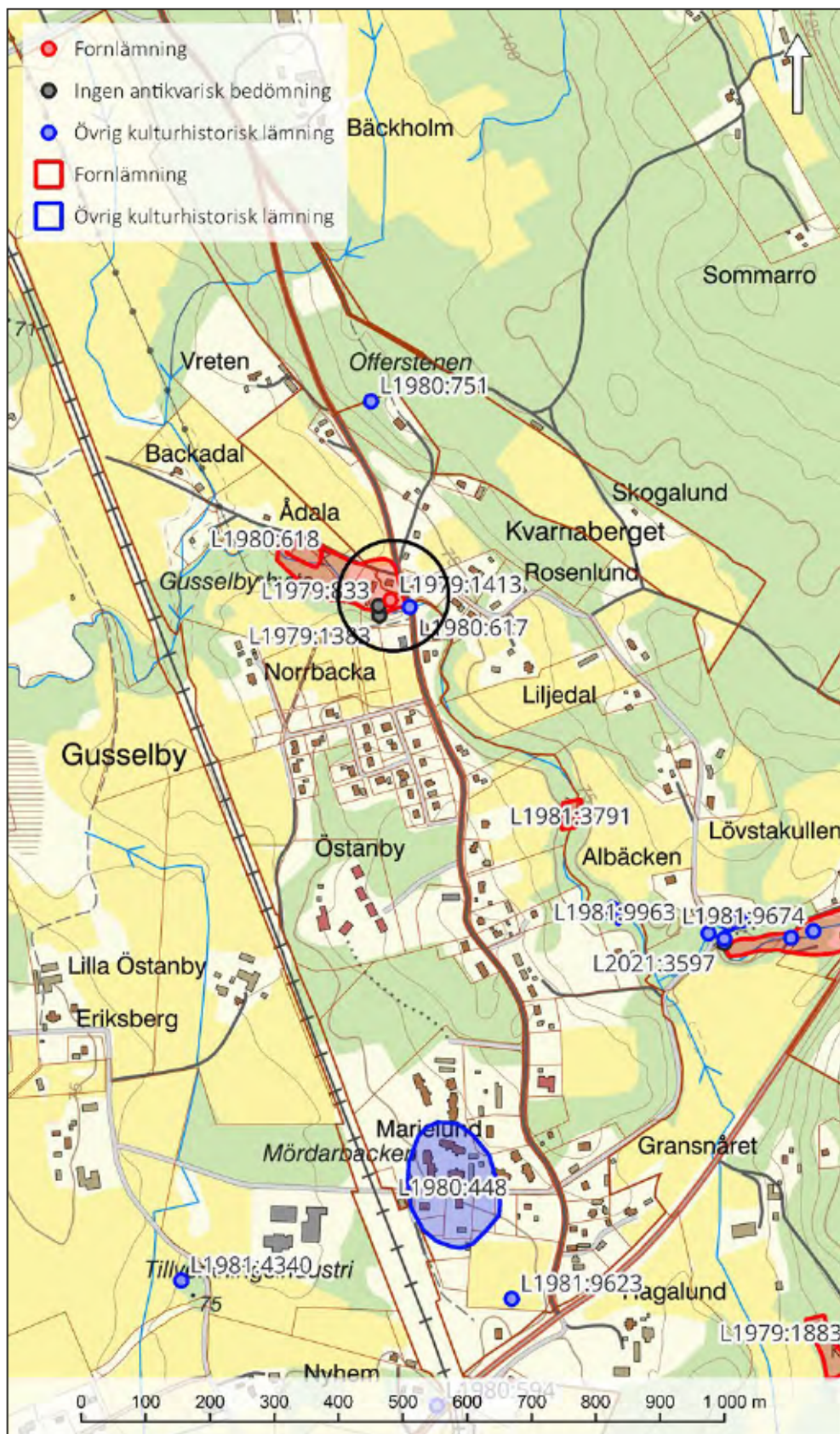
Figur 1. Översikt med platsen för schaktningsövervakningen markerad med svart cirkel. Skala 1:50 000 med infälld karta i skala 1:500 000.

SAMMANFATTANDE INLEDNING

I samband med att Samhällsbyggnad Bergslagen, Tekniska förvaltningen, arbetade med att byta ut vattenledningar till fastigheter i Gusselby har Arkeologgruppen genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom hyttområde L1981:3398.

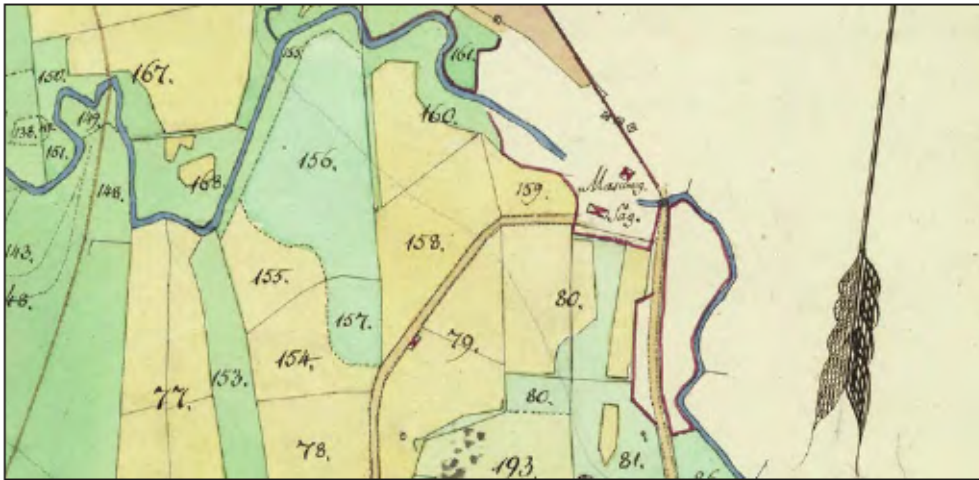
Beslut fattades av Länsstyrelsen i Örebro län den 15 juni 2023 och fältarbetet genomfördes den 17 juli 2023. Kostnadsansvar bars av Samhällsbyggnad Bergslagen, Tekniska förvaltningen.

Större delen av det 20 meter långa schaktet var stört av äldre ledningsdragningar, men botten och den västra schaktväggen visade äldre lagerföljder. Sex anläggningar påträffades. Två av dem utgör avgränsningar ned mot vattnet. Den tredje är oklar avseende funktion och datering.

Figur 2. Gusselbyhyttan med omgivande lämningar i Kulturmiljöregistret. Skala 1:10 000.

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

Figur 3. Utsnitt ur enskifteskartan över Gusselby nr 1-7 från år 1813 (S46-37:2). På platsen syns masugn och såg.

Gusselbyhyttan ingår i Linde bergslag, vilken består av socknarna Linde och Ramsberg. Det äldsta privilegiebrevet för Linde bergslag återfinns i Magnus Ericsson bergsordning och stadga för Norberg år 1354. Det äldsta kända belägget för namnet Gusselbyhyttan härrör från år 1539 (Ortnamnsregistret, id 3344029). Om denna första tid är inte mycket känt. I det historiska kartmaterialet återfinns hyttan på den äldsta kartan över Gusselbyn från år 1688. Kartan återger Linde bergslag.

Under 1600- och 1700-tal drevs hyttan av självägande bergsmän. Det vatten som behövdes för att att driva hyttan fick man från samma ström som den större Gusselhyttan, belägen cirka 1,2 kilometer sydöst om Gusselby.

Malmen kom från Stråssa gruva. Ved köptes från andra bergsmän och hyttor eftersom byn saknade skogstillgångar.

Från och med år 1740 finns inte längre någon hytta på platsen, utan en masugn. I kartmaterialet från 1700-talet är det tydligt att marken som masugnen är belägen på utgörs av en av byn samfällad mark. Det vill säga att den ägs gemensamt av gårdarna i byn och gör så åtminstone fram till år 1813. Hyttan blåstes ned år 1815. Från år 1770 finns en mer detaljerad karta över byns ägor. Där används återigen ordet hytta om den plats där masugnen är placerad, det vill säga väster om bron och dikt an bäcken. På den norra sidan finns i kartan även en hyttbacke markerad. Ytterligare en detaljerad karta från år 1813 visar att ägan där hyttan är belägen är samfällad. Åter igen används ordet masugn. Utöver hyttan eller masugnen finns nu också en såg på den södra sidan av bäcken.

Den häradsekonomiska kartan från åren 1864–67 visar att både hyttan/ masugnen och sågen är nedlagda och rivna. På den norr sidan finns istället en kvarn, benämnd "Mjölharens qvarn". Här är också för första gången dammen utritad.

Dammen revs under sommaren 2023 i syfte att skapa hindersfria vandringssvågar för fisk (se Vinoy 2023).

SYFTE, AMBITIONS- NIVÅ och MÅLGRUPPER

Syftet med undersökningen var att förhindra att fornlämning skadades och att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen. Undersökningen skulle vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna.

Målgrupper för undersökningen var Länsstyrelsen och Samhällsbyggnad Bergslagen Tekniska förvaltningen.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Undersökningen genomfördes i form av schaktningsövervakning. En arkeolog närvarade i samband med att schaktet för VA-ledningen grävdes. När lämningar påträffades avbröts grävningen tillfälligt för dokumentation.

Dokumentationen skedde genom manuell inmätning med inritning på utskrivna plan och angivande av mått. Även den skriftliga dokumentationen var manuell. Fotografier togs med digital kamera. Dessutom fotades hela schaktet med appen *Polycam*, i vilken en 3D-modell med lokalt koordinatnät skapades. På så sätt kunde mått kontrolleras i efterhand och en sektion upprättas över en schaktvägg. Modellen kan ses här:

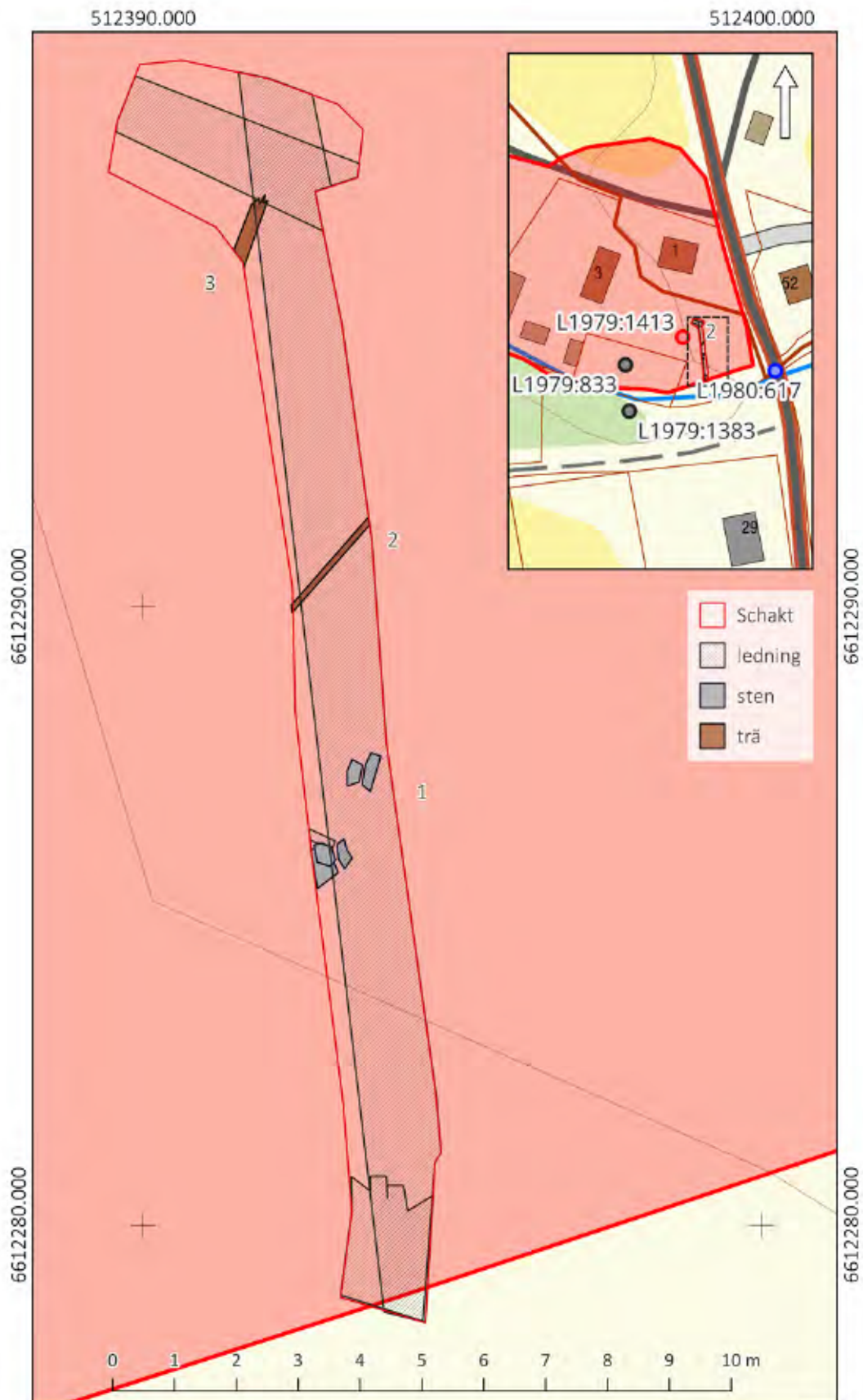
- <https://poly.cam/capture/BB80DA3E-C7F3-463D-986E-488FC9D241F3>

I samband med rapportarbetet digitaliserades schakt och anläggningar i Qgis. Sektionen renritades i Photoshop.

RESULTAT

Schaktet var 20 meter långt och 1,6 meter brett. Djupet varierade från 0,9 till 1,6 meter. Schaktet följde en äldre kabelsträckning varför större delen redan var grävd. Det som var orört var ca 0,1 meter i botten och ett smalt stråk utmed den västra schaktväggen. I tillägg var marknivån höjd i sen tid. Den västra schaktväggen uppvisade en komplex stratigrafi med lager, skrädsten och anläggningar (se figur 6). Enstaka masugnsslagg fanns i skrädstenslagren.

Tre konstruktioner har dokumenterats som anläggningar: A1 var en rest av en stenvall som löpte tvärs schaktet, parallellt med ån. Anläggningen bestod av fem stenar. De var upp till 0,6 meter stora, lätt huggna och låg i ett svart skrädstenslager. A2 var en träkonstruktion som löpte parallellt med A1, 4 meter norrut, alltså längre bort från ån. Konstruktionen bestod av en träregel som var 0,1 meter bred. Mot regelns södra sida (mot ån) fanns upp till 0,32 meter breda, stående plankor kant i kant. Träkonstruktionen låg i ett skrädstenslager med plankväggen tryckt upp mot ett 0,6 meter brett stråk av beige,

Figur 4. Schakt- och anläggningsplan i skala 1:100.
Infälld situationsplan i skala 1:2 000.

lerig silt i söder. A3 var en 1,25 meter bred nedgrävning med en stock i botten. Stocken mätte 0,3 meter i diameter. Nedgrävningen hade rak kant och botten; fyllningen bestod av lite humös, sotig, mörkgrå silt. Anläggningen var skuren av ett äldre ledningsschakt. Bevarad längd på stocken var 1,4 meter. Stocken hade en avvikande längdriktning gentemot A1 och A2.

Stratigrafi

En sektion över den västra schaktväggen har upprättats. Stratigrafin visualiseras i sektionsritning och matris. Lagren har numrerats från 1-14. Gropar med två synliga sidor har fått anläggningsnummer (A4-A6).

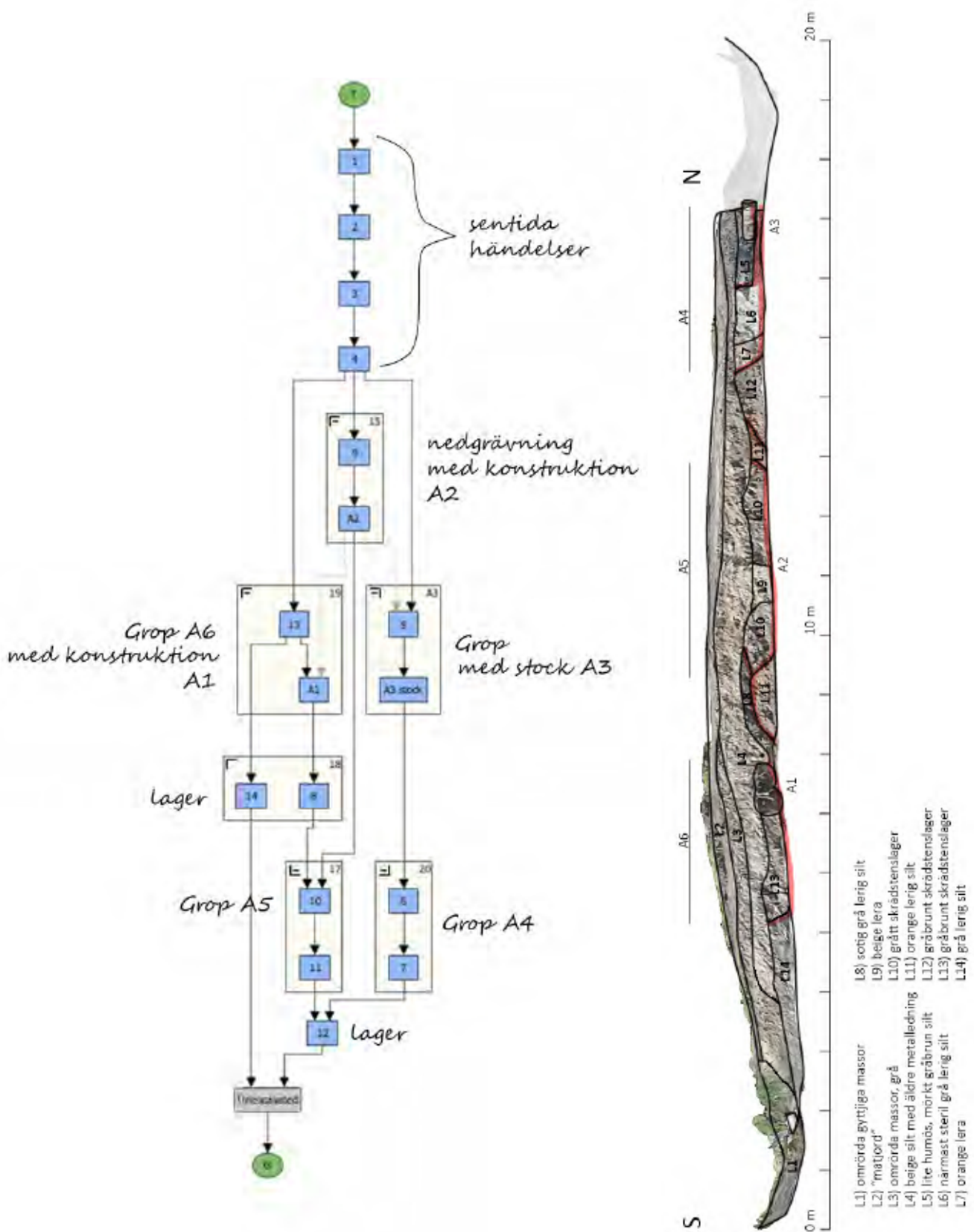
Längst ned mot ån fanns nedgrävningen för de nya VA-ledningarna som skulle kopplas ihop (L1 i matris och ritning). Nedgrävningen hade skurit grästorv och fyllnadsmassor (L2, L3). Därunder fanns ett tjockt påfört lager med en äldre ledning i botten (L4) (se figur 6). Ledningen hade skurit och förstört stenvallen A1. Troligtvis är det i samband med att lager 4 påförs som ett schakt grävs och träkonstruktionen A2 konstrueras. Schaktet har fyllts igen med L9, vilket i fält beskrivits som lerigare än L4, men som troligen är tillkommet samtidigt.

Lager 4 sträckte sig längs hela schaktet och under det fanns flera nedgrävningar. Längst i norr fanns en 2,3 meter bred grop (A4) med två lager: ytterst orange lera (L7), innanför fanns ljusgrå lerig silt utan inklusioner (L6). Det sistnämnda lagret var förmodligen omdeponerad steril. Genom detta lager fanns den senare tillkomna nedgrävningen med stocken (L5, A3). Gropen var skuren av sentida ledningsdragning i norr. Gropen A5 var 3,6 meter bred och skuren av nedgrävningen för A2. I gropen fanns skrädesten (L10). Ytterligare en grop (A6) fanns närmre ån. I norra kanten låg stenvallen A1. Fyllningen bestod av ett gråbrunt skrädstenslager (L13). Nedgrävningen har skurit två likartade lager: grå, lerig silt i söder (L14) och sotig, grå, lerig silt i norr (L8). Troligen är de beskrivna lagren tillkomna samtidigt.

Fler sydsläntade lagergränser (stratigrafiskt under L8, L11) kan ses i sektionen. Det rör sig antingen om nedgrävningar som blivit skurna av yngre nedgrävningar eller om utfyllnader där vattenflödet skapat slänterna.

Analyser och fynd

Inga fynd togs in. Inga analyser gjordes.

Figur 5. Matris över västra schaktväggen.

Figur 6. Sektionsritning på foto av västra schaktväggen. Fotot är hämtat från 3D-dokumentationen i Polycam vilket gör de relativa måtten i ritningen korrekta. Ej i skala.

TOLKNING

Marken i området har i flera omgångar grävts och fyllts upp i sen tid. Anläggningarna A1 och A2 har båda haft som syfte att hålla undan vatten från marken i norr. Anläggningen A3 är svårare att tolka. Beaktat att det löper luftledningar i området och att nedgrävningen hade rak vägg och botten kan stocken vara en äldre ledningsstolpe. Dock var fyllningen inte omrörd så som det brukar vara i maskingrävda schakt. Inte heller ger stratigrafien något svar på relativ ålder. Sammantaget görs bedömningen att A3 är en del av fornlämningen.

Det som kan noteras är att lager med skrädsten har förts på i omgångar. Mellan skrädstenslagren finns finkornigare material. Sannolikt har området i omgångar blivit översvämmat och massor har lagts ut för att återta marken från vattendraget. Både konstruktioner och lager talar för att så varit fallet.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Arkeologgruppen har med ett vetenskapligt arbetssätt dokumenterat fornlämningen inom schaktet. Resultaten var förväntade. Inga avsteg gjordes från undersökningsplanen.

TEKNISKA och ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Örebro
Kommun	Lindesberg
Landskap	Västmanland
Socken	Linde
Fastighet	Gusselby 6:4
Lämningsnummer	L1981:3398
Lämningsstyp	Hytta
Datering	Nyare tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-06-15
Länsstyrelsens diarienummer	431-3647-2023
Ärendenummer i Fornreg	202300821
Arkeologgruppens projektnummer	P22037
Projektledning	Nina Balknäs
Personal	Nina Balknäs
Undersökningstid	2023-07-17
Undersökt yta	32 m ²
Inmätningsteknik	Manuell, lokalt koordinatnät i Polycam
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartans bladindelning Gusselby, 11F2d83 Koordinater i SWEREF 99TM X 6612278 Y 512393
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen AB.
Digitalt arkiv	Digitalt arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen AB i väntan på nationell databas.
Fynd	Inga fynd gjordes.

REFERENSER

Litteratur

Vinoy, T. 2023. (I manus) *Borttagande av dämmande delar av Gusselby kvarndamm*. L1981:3398, Gusselby 6:60 och Gusselby S:1, Linde socken, Lindesbergs kommun, Örebro län, Västmanland. Arkeologisk undersökning i form av arkeologisk schaktningsövervakning. Arkeologgruppen AB rapport 2023:35.

Kartor och arkiv

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

1813 S46-37:2 Gusselby nr 1-7 Enskifte

1770 S46-37:1 Gusselby nr 1-7 Laga delning

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

Figur 1. Översikt med platsen för schaktningsövervakningen markerad med svart cirkel. Skala 1:50 000 med infälld karta i skala 1:500 000.

Figur 2. Gusselbyhyttan med omgivande lämningar i Kulturmiljöregistret. Skala 1:10 000.

Figur 3. Utsnitt ur enskifteskartan över Gusselby nr 1-7 från år 1813 (S46-37:2). På platsen syns masugn och såg.

Figur 4. Schakt- och anläggningsplan i skala 1:100. Infälld situationsplan i skala 1:2 000.

Figur 5. Matris över västra schaktväggen.

Figur 6. Sektionsritning på foto av västra schaktväggen. Fotot är hämtat från 3D-dokumentationen i Polycam vilket gör de relativa måtten i ritningen korrekta. Ej i skala.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Mått/m	Djup/m	Beskrivning
1	20x1,6	0,9-1,6	<p>Schaktet följde en äldre kabelsträckning varför större delen redan var grävd. Det som var orört var ca 0,1 meter i botten och ett smalt stråk utmed den västra schaktväggen. I tillägg var marknivån höjd i sen tid.</p> <p>Den västra schaktväggen uppvisade en komplex stratigrafi med lager, skrädsten och anläggningar (se bilaga 3, sektionssritning). Enstaka masugnsslagg fanns i skrädstenslagren.</p>

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Mått/m	Djup/m	Beskrivning
1	Stenvall	2,3x0,6	+1,0 -1,45	5 stenar <0,6 m st. lätt huggna, i svart skrädstenslager. Endast rest bevarad.
2	Träkonstruktion	2,0x0,12 h 0,05	+1,55 -1,6	En äldre träregel, 0,1 m br. Stående brädor <0,32 m breda kant i kant mot regelns S sida (mot vattnet). Ligger i ett skrädstenslager med brädorna tryckta upp mot beige lerig silt i S.
3	Nedgrävning med stock	1,25 br	+0,7 -1,1	Rak kant och botten med fyllning av lite humös, sotig mörkgrå silt. I botten av nedgrävningen en stock, 0,3 m i diam., 1, 4 m lång.
4	Grop	2,3 br	+0,15 -0,75	Fyllning av orange lera i kanten, centralt grå silt, kanten rakt släntad. Skuren av A3.
5	Grop	3,6 br	+0,42 -1,0	Släntade sidor, fyllning av grått lager med skrädsten.
6	Grop	2,8 br	+0,62 -1,1	I N kanten A1, S därom fyllning av gråbrunt skrädstenslager.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2023:33

